

ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР”
АРХИТЕКТУРЕН ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ИЗКУСТВА”

АЙШЕ ИБРАХИМОВА РЕДЖЕБ

ТАНЦОВИЯТ ФОЛКЛОР В ТУРСКАТА СВАТБА
ОТ ЮЖНОТО ЛУДОГОРИЕ – ИСТОРИЯ
И СЪВРЕМЕННОСТ

АВТОРЕФЕРАТ

за придобиване на образователна и научна степен „доктор“
Професионално направление 8.3. “Музикално и танцово изкуство“
Докторска програма „Хореография“

Научен ръководител:
Доц. д-р Мария Кърджиева

Рецензенти:
Проф. д-р Даниела Дженева
Проф. Петър Ангелов

Варна, 2019

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита пред научно жури от катедра „Изкуства” при Архитектурния факултет на ВСУ „Черноризец Храбър”.

Дисертационният труд, с обем 249 страници, се състои от увод (5 страници), изложение в три глави (общо 188 страници), заключение (4 страници), 3 приложения (36 страници). Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи, като в края на всяка глава са направени конкретни изводи. Основният текст съдържа 3 таблици и 10 фигури. Списъкът на използваните литературни източници (12 страници) се състои от 175 заглавия на български, руски, турски и английски език (167 на кирилица и 8 на латиница).

Авторът на дисертационния труд е докторант на самостоятелна подготовка в катедра „Изкуства” към Архитектурния факултет на ВСУ „Черноризец Храбър” гр. Варна.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 15.03.2019 г. от 10,00 часа в Заседателната зала на ВСУ „Черноризец Храбър”.

Материалите по защитата са на разположение на интересующите се във ВСУ „Черноризец Храбър” и на интернет адрес www.vfu.bg, раздел „Докторантури”.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Въведение

Динамиката на глобалния свят във всички сфери и процеси на неговото развитие, оказват влияние върху състоянието и стабилността на културната идентичност на България. Фолклорът заема съществена част от историческото наследство на нацията, в него е обективирана българската културна традиция, която носи своите отличителни белези. Един от тях е етническото многообразие.

Народното изкуство със своите специфични изразни средства, част от които са игрите и танците, функционира в цялостната дейност на социума/колектива, но се откроява най-ярко в неговата празнична и обичайно-обредна система. Традиционната турска сватба е част от тази система, битуваша в пределите на България. Нейното фолклорно развитие е свързано с историческата съдба на общността, която е неделима от етническото и религиозно многообразие на страната. Днес официалната политика на държавата има толерантно отношение към фолклора и съпътстващите го обредни комплекси на всеки етнос.

Изследването на сватбената обредност на турското население от Южното Лудогорие, очертава нейното значимо място в развитието на музикално-танцовата култура на етноса на локално ниво. Погледът назад към миналото разкрива пътя на приемственост, разпространение и развитие на местният турски фолклор. Във времето всички фолклорни компоненти се приемат като неразделна и задължителна част от обичайно-обредният комплекс. Между тях съществува непрекъснато взаимодействие, което е напълно разбираемо за човека от традиционното общество.

От средата на ХХ век до наши дни настъпват трансформации в традиционната култура в резултат на икономически, политически и културни фактори. Това важи за всички етнически групи в България. За турския етнос от Южното Лудогорие настъпват значителни промени и трайно разрушаване на автентични образци в турския сватбен фолклор.

Съхраняването на това, което е запазено до днес е от изключителна значимост за етноидентификационните процеси в страната.

Изборът на тема в областта на турската традиционна сватба се предопределя от факта, че авторът има дългогодишен педагогически опит и практика като ръководител на различни фолклорни

формации и самодейни колективи към читалища в региона, което обуславя интереса за събиране на информация за песните, игрите и танците на местното турско население от Южното Лудогорие. В продължение на 12 години са посетени различни села от Южното Лудогорие по време на техните местни празници, годижи и сватби. Това засилва интереса към богатото културно наследство на местния етнос, съхранил традиционни фолклорни образци.

Изследването е опит за проследяване развитието на сватбата на турската сунитска общност от Южното Лудогорие с цел изясняване на обредния контекст, в който са съществували и съществуват днес конкретни танцови форми.

2. Актуалност и значимост на темата

Традиционната фолклорна култура съществува чрез многообразие от локални варианти, очертаващи относително самостоятелни културни пространства и тяхната особена роля и място. Местните образци предопределят разнообразието във фолклорната естетика.

Турската сунитска сватба от Южното Лудогорие е част от етнокултурното наследство на България. Тя съдържа самобитно богатство от игрови и танцови образци, които за съжаление са **застрашени от заличаване**. Една от причините за това е свързана с процеса на глобализиране в сферата на международната култура. Именно този факт и **липсата на задълбочени теоретични разработки** по темата на дисертационния труд обуславят неговата актуалност и значимост.

3. Обект и предмет на изследването

Обект на изследването е турската сунитска сватба от региона на Южното Лудогорие.

Изследването обхваща 15 села от района с преобладаващо турско население (сунити): Бели Лом, Веселина, Каменар, Гороцвет, Градина, Ловско, Чудомир, Синя вода, Манастирско, Мортагоново, Самуил, Богомилци, Хума, Владимировци и Ножарево.

Предмет на изследването е танцовия фолклор в турската сунитска сватба и съвременните тенденции, свързани с нейното съхранение и интерпретиране.

4. Изследователският проблем

Изследователският проблем е породен от факта, че турската традиционна сватба е уникална обичайно-обредна система, която

включва традиционни игри и танци, наситени с богата символика, идващи от древността. Нейният синкретизъм се проявява в неразривното съчетание на звук, движение, слово, ритуал. Тя е местен културен феномен, чиито корени се откриват в традиционната фолклорна култура. В своето историческо развитие турската сунитска сватба от Южното Лудогорие е повлияна от взаимодействието между факторите консервативност и достъпност към промени. Необходимо е, запазване на традиционния турски фолклор в мултиетническата културна палитра на България и Балканите.

5. Авторова теза

Авторовата теза в дисертационния труд е, че турският сватбен фолклор от Южното Лудогорие съхранява старинни елементи от културата на турската общност в България и може да послужи за основа на нови сценични интерпретации от фолклорните колективи към различните културни институти, които да я презентират като част от световното културно нематериално наследство.

6. Цел и Задачи на дисертационния труд

Основна цел на настоящия дисертационен труд е да се изследва и оцени състоянието и възможностите за съхранение и развитие на турската сунитска сватба от Южното Лудогорие в хронологичен план като културно явление, с конкретна значимост и устойчивост на семантично натоварените компоненти.

Задачи, необходими за осъществяването на поставената цел:

- Проучване, обзор и анализ на турската сватба от Южното Лудогорие в контекста на традицията и съвременността;
- Анализ на трансформацията на сватбата през периода на социализма и Възродителния процес;
- Класифициране и описване на съхранените танцови образци от турския сватбен фолклор от Южното Лудогорие;
- Анализ на ролята и мястото на сватбената обредност от Южното Лудогорие във фолклора на турската общност в България в репертоара на фолклорните колективи;
- Проучване на възможностите за сценично интерпретиране и иновативност на турските сватбени танци;
- Анализ на възможността за съхранение и популяризиране на турския сватбен фолклор в контекста на проекта „Живи човешки съкровища” на ЮНЕСКО.

7. Методология на изследването

Методологията на дисертационния труд от научно-теоретична гледна точка предполага използването на похвати и методи, които са характерни за фолклористиката и хореографията.

Основно е използван метода на емпирично изследване със следния инструментариум: интервюиране, анкетиране, архивиране, анализ, систематизиране, класифициране и типологизация, както и използването на фотографското и видео заснемане, аудио записът и писмено осъществени записки с цел документиране на събрания материал.

По-конкретно **изследователските методи** обхващат:

– Проучване на наличната научна българска и чуждестранна литература в областта на културологията, етнологията, етнографията, фолклора, музикознанието и хореографията на тема турски фолклор;

– Теренно проучване, събиране, систематизиране и класифициране на фолклорни материали, свързани с турската сватба;

– Анализ на всички събрани изворови сведения и тяхното съпоставяне с вече наличните публикувани данни в българската и чуждата литература.

8. Ограничения в изследването

Ограниченията на изследването поставят извън обхвата на дисертационния труд:

– Хетеродоксните мюсюлмани – турци-шиити, които живеят на територията на Лудогорието (къзълбаши/алевии и бекташи);

– Татарите, помаците и ромите, които изповядват мюсюлманска религия;

– Всички образци от турския фолклор, които не са част от сватбената обредност;

– Турският фолклор, извън географския ареал на Южното Лудогорие.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд, с обем 249 страници, се състои от увод (5 страници), изложение в три глави (общо 188 страници), заключение (4 страници), 3 приложения (36 страници). Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи, като в края на всяка глава са направени конкретни изводи. Основният текст съдържа 3 таблици и 10 фигури. Списъкът на използваните литературни източници (12 страници) се състои от 175 заглавия на български, руски, турски и английски език (167 на кирилица и 8 на латиница).

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД

Глава I. ОБРЕДНИЯТ ЦИКЪЛ НА ТУРСКАТА СВАТБА ОТ ЮЖНОТО ЛУДОГОРИЕ – ИСТОРИЯ И СЪВРЕМЕННОСТ

- 1.1. Специфики на изследваната проблематика
- 1.2. Традиции в обредния цикъл на турската сватба от Южното Лудогорие
- 1.3. Съвременната турска сватба

Глава II. ТАНЦОВИЯТ ФОЛКЛОР В ТУРСКАТА СВАТБЕНА ОБРЕДНОСТ ОТ ЮЖНОТО ЛУДОГОРИЕ

- 2.1. Танцът в предсватбената обредност
- 2.2. Танцът по време на сватбата
- 2.3. Влиянието на Социализма и Възродителния процес върху танцовия фолклор от турската традиционна сватба

Глава III. СЪХРАНЕНИЕ И РАЗВИТИЕ НА ТУРСКИЯ СВАТБЕН ФОЛКЛОР

- 3.1. Читалището – основна структурна единица за съхраняване на местния фолклор
- 3.2. Интерпретиране и популяризиране на танцовия фолклор от сватбения комплекс на турското население от Южното Лудогорие
- 3.3. Турският сватбен фолклор в контекста на световния културен проект на ЮНЕСКО „Живи човешки съкровища

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

ПРИЛОЖЕНИЯ

III. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В увода на дисертационния труд са обосновани изборът на темата, нейната актуалност и значимостта на проблематиката. Определени са обектът и предметът на изследването и са формулирани изследователският проблем и авторовата теза. Дефинирани са целта и конкретните изследователски задачи. Посочени са ограниченията в изследването, неговата методологическа основа и използваният научно-изследователски инструментариум.

Глава I. „Обредният цикъл на турската сватба от Южното Лудогорие – история и съвременност” се проследява развитието на турската сватба от Южното Лудогорие в културно-исторически план. Дефинирани са работните понятия и терминологични уточнения с цел да се улесни анализирането на поставените научно-изследователски задачи. Очертани и анализирани са исторически обособените периоди, свързани с етноидентификационните процеси, които оказват влияние върху състоянието на сватбената обичайно-обредна система, характерна за турското сунитско население от Южното Лудогорие.

В Параграф 1.1. „Специфики на изследваната проблематика“ са включени широк спектър от терминологични понятия, принадлежащи към различни научни области като: хореография, фолклористика, етнография, история, културология и политика.

Ключовите понятия в терминологичния апарат на изследването са разделени в три основни групи, като не се претендира за изчерпателно определяне на съдържанието им, уточнява се смисълът, съобразно концепцията на дисертационния труд: **(1)** Фолклор и начинът на неговото пресъздаване; **(2)** Идентичност **(3)** Фолклорната традиция и нейното съхранение.

В първа група ключови понятия *Фолклор и начинът на неговото пресъздаване* попадат термините: фолклор, обичай, обред, обичайно-обредна система, сватба, сватбени игри, ритуал, танцов фолклор, танц.

Съвременната наука осмисля **фолклора** като сложен и многоаспектен тип култура, който представлява изследователски обект на редица клонове на научното познание: етнография, музикознание, хореография, литературознание, културология, изкуст-

вознаие и др. В настоящия труд понятието „фолклор“ се употребява, като „подсистема от системата на културата“¹. В терминологичния апарат на фолклористиката се наблюдават ключови термини, които са: традиционност, неофициалност, повторимост, вариативност, приемственост, инструменталност. Тук прави впечатление, че липсва „танцувалност“.

Според Годор Иванов Живков автентичният фолклор е част от локалната, регионална форма. А на общо етнично ниво нейното формиране е абстракция. За нуждите на настоящата разработка, като основен и достоверен първоизточник, ще се използва турският автентичен фолклор от Южното Лудогорие. Авторът разглежда като автентични всички онези образци, които са съхранени в своя оригинален вид, характерен за времевия обхват преди съвременността. Тези старинни компоненти притежават характерна специфичност и уникалност, която е съсредоточена в обичаите и обредите.

Обичаят точно копира системата на обществените отношения. Той функционира във всички сфери на обществото. В основата на семейните обичаи е цикълът на човешкия живот. Оттук идва и специфичния им характер на обичаи за „преминаване“. Единната структура на семейните обичаи се гради от отделни компоненти, всеки от които притежава вътрешна обща насоченост, обект, участник и време. Сватбените обичаи имат празничен характер и в това отношение важен акцент имат игрите, песните и танците на турците от Южното Лудогорие. Както и при другите етнически групи, така и при българските турци връзката обичай – обред – ритуал е богато семантично натоварена. В техния семеен календар, сватбата е важен празник, който в края на XX и в началото на XXI век съхранява редица символи, които носят своята първооснова назад във времето.

Обредът е установен ред, действия, които съпровождат народни обичаи, църковни ритуали и др. Сватбените обреди приобщават отделния човек към етничната, социалната и родова група. В същото време са част от системата на семейния обреден цикъл. В дисертационния труд обредът се разглежда в контекста на турската сватба и авторът прави опит да проследи развитието на неговата магическа, социална и културна функция. Сакрално-обредната характеристика на турската сватба от Южното Лудогорие

¹ Живков, Т. Етнокултурно единство и фолклор. С., 1987, с. 51.

е израз на богатата гама от емоции и настроения и в същото време има за цел да осъществи синтез между божественото, духовното, социалното и профанното. Темата за сакралното е разгледана в зависимост от конкретните обредно-моделиращи ситуации и е направен опит да се анализират тенденциите на развитие и различните степени на процесите, свързани с десакарлизацията.

Въпросът за подялбата на **обичайно-обредната** и празничната система е широко обхванат и все още нерешен от научна гледна точка. Обичайно-обредната система на семейните празници на турците от Южното Лудогорие включва: сватбените, родилните, сунет (обрязване), погребалните обичаи, които притежават богатата палитра от компоненти. Сватбата е най-богатата и най-устойчива част от семейната обичайно-обредна система на българските турци от Южното Лудогорие.

В дисертационния труд **сватбата** се разглежда като неизменна част от семейната обичайно-обредна система на българските турци-сунити. Като празничен обичай традиционната сватба е съсредоточение. Едно от най-точните определения за сватбата като социокултурно явление дава Стоян Генчев: „Народната сватба е празничен обичай. Тя има всички функции на народен празник, който бележи едно начало. Тази същностна черта, подсилена от общностните традиции пази обредната проекция на сватбата върху целия родствен и териториален колектив на народното изкуство. В нейната синкретична структура то заема равностойно място, прави я център за изява...”².

Дисертационният труд проследява развитието на сватбата и свързания с нея танцов фолклор при българските турци-сунити от Южното Лудогорие.

Сватбената игра е част от обредния комплекс - сватба. Тя има сложен сюжетен характер. В традиционната турска сватба съществуват стилизирани символични движения, някои от които са изведени до виртуозен художествен вид. До 60-те години на XX век сватбените игри, които са характерни за региона на Южното Лудогорие се открояват с добре запазени традиционни образци. Традицията се проявява преди всичко при ритуалите, свързани с бръсненето и кьносването.

Ритуалът е определена последователност при извършване на обредни действия, както и самите действия, церемония, обред. В

² Генчев, С. Сватбата. Български празници и обичаи. С., 1987, с. 5.

научната литература термините ритуал и обред се използват като синоними. Идентично на обреда, ритуалът е периодично (циклично) изпълнявани, повтарящи се действия, които имат за цел въздействие върху света на свръхестественото, за да се постигне по-добро взаимодействие и контрол върху човешкия и природния свят.

Танцовият фолклор е изключително богат и разнообразен и е вид мерило на духовния живот на народа. В по-голямата част от турските села до средата на ХХ век фолклорната танцова култура продължава да функционира по начин, характерен за традиционните земеделски пред индустриални общества. **Традиционният сватбен танц е обреден.** Тук връзката „обред–танц“ е съществена, като сватбеният танц е неделима част от обреда, както и негов компонент. Сватбените танци имат **регламентирани параметри на време, място и участници.** Всяко движение изпълнява строго определена функция и има свой **семантичен код.** Мелодиите са в зависимост от характера на танца.

Във втора група ключови понятия *Идентичност* са включени: идентичност, етнос, турска етническа група (сунити и шиити), Южно Лудогорие и етноидентификационен процес.

Понятието **идентичност** е употребено за първи път в психологията, но през ХХ век се налага в различни области на хуманитарните науки. Според Андрю Уейгърт, идентичността е организиращо понятие, което се употребява във връзка с изследвания върху различни групи и категории хора. Носителят на идентичност може да бъде индивидуален или групов.³

Маркерите, по които се самоопределя турското население от Южното Лудогорие са: **език, име, религия, обичайно-обредна система.**

В исторически план **етносът** е устойчива и динамична система. В същото време той е културно-историческа категория, характерните черти, на която са детерминирани от обществените фактори. В разработката понятието „етнос“ е свързано със самоидентификацията на изследваното население, което се възприема като **турска етническа група**⁴.

³ Уейгърт, А. Въвеждането на идентичността в социологическата психология. – В: Идеи в социалната психология, С., 1990, с. 128–129.

⁴ Турците са най-голямото национално малцинство в България. След Освобождението през 1878 година тези от тях, които остават в България се консолидират като сравнително компактна етнорелигиозна маса.

Научният интерес към етническата група, която живее на територията на **Южното Лудогорие** е детерминиран от факта, че липсват цялостни проучвания, свързани със сватбената обредност. Събраният и анализиран емпиричен материал, представен в обобщен вид е представителна извадка за процесите на развитие на турската сватба в България. В селата включени в изследването живее мюсюлманско население, което принадлежи към религиозната група на **сунитите**⁵, а в част от близките села живеят шиити.

Етноидентификационните процеси са част от общо етническите. Те притежават множество компоненти, които се проявяват с различна степен на динамика и се обединяват от идеята за идентичност. Анализът на етничното в хода на процесите разкрива, че етносът се оказва специфичен, адаптиращ механизъм, който акумулира социалният опит и го предлага на поколенията като основа за творчество⁶. Този процес се осъществява чрез езика и чрез всички компоненти на културата, в това число музиката, песните, танците. Всичко това се отразява върху спецификата на етноса като субект на културата. Пряка връзка с етноидентифициращите процеси са етнообединяващите функции на традиционната фолклорна култура.

Развитието на сватба при турците-сунити е пряко свързано с етноидентификационните процеси, които протичат в разглеждания от автора исторически период в Южното Лудогорие. Ролята на религията е с променлива величина и има отношение към социалния, политическия, икономическия и културен живот в региона.

Трета група ключови понятия *Фолклорната традиция и нейното съхранение* включва термините: традиция, съвременност, иновация, интерпретация, теренно изследване, възродителен процес, индустриално общество, постиндустриално общество, читалище, световно наследство, „Живи човешки съкровища”.

Традициите в турската сватба от Южното Лудогорие се проявяват в обредните компоненти като: лица, предмети, действия, танци, пространство и време. Те са проява на определена общност, която има свое самосъзнание и фолклорна култура. Тяхното съхраняване и разрушаване са свързани с историческата, икономическата,

⁵ Сунизъмът е направлението в исляма с най-многобройни последователи. От религиозна гледна точка той е основно направление в исляма, което се смята за правоверно и признава за свещено писание освен Корана и суната, където е описан живота на пророка Мохамед.

⁶ **Бромлей, В. Ю.** Етнос и етнография. С.,1976, с. 160.

политическата и цялостната културна картина, характерна за разглеждания регион в периода от средата на XX век до наши дни. Съвременните варианти на турската сватба отразяват конкретното състояние на празнично-обредната система.

Съвременната турска сватба от Южното Лудогорие съдържа редица елементи, свързани с местната народна традиция и в същото време притежава множество иновативни компоненти, които се възприемат от традицията, от нейните прогресивни институти, норми или ценности или пък се привнася към нея в резултат от действията на съвременните условия и фактори. От друга страна, под иновация се разбира самия механизъм на обновяване и привнасяне на нови елементи в народната култура⁷.

В разработката авторът разглежда термина „иновация“ като нововъведения, които навлизат в структурата и отделните компоненти на турската сватба.

Енциклопедичните източници сочат, че **интерпретацията** е изпълнение на художествено или музикално произведение с вложено лично тълкуване и, че върху нея оказва влияние историческото време към което принадлежи интерпретатора.

Дефинирането на терминологичното словосъчетание **Възродителен процес** се налага поради факта, че изследваната етническа група е обект на действията по процеса. Според Тодор Балкански това е насилствен акт на държава по отношение етническата, езиковата и омонимната принадлежност на малцинството: етническо или лингвогрупа⁸.

Допълнително се създават предпоставки за драстични промени, които са пряк резултат от функциите на **индустриалното общество**. Това общество може да бъде както капиталистическото, така и социалистическото. Счита се, че появата на Кейнсианството и подобрените методи на индустриално управление ще доведат до стабилност в обществото и по-специално в отношенията между труда и капитала⁹.

Читалището е типично българска обществена културна институция за разпространяване на знания и култура. Възниква през

⁷ Колев, Н. Българска етнография (етнология). VI-то издание. В. Търново, 2002, с. 33.

⁸ Балкански, Т. Възродителни движения и възродителни процеси. В. Търново, 2008.

⁹ Ръдърфорд, Д. Английско-български учебен речник по икономика. ИК „Прозорец“, 1997.

епохата на Възраждането. Изпълнява учебно-просветителски функции и се характеризира с критериите за доброволчество и самодейност. Съвременните читалища се състоят от библиотека и клубове по интереси, където се развиват най-различни дейности: любителски школи по музика, танци, спорт, чужди езици, театър, литературни четения, отбелязване на обществено значими събития за селището, празници, организиране на конференции и други събития.

Световно културно наследство – Евгений Сачев дава следното определение за него: „Съвкупността от забележителните културно-исторически и природно-научни ценности, съставляващи общото достояние на цялото човечество”¹⁰.

„Живи човешки съкровища – България” е проект на Института за фолклор при Българската академия на науките и Дирекция „Културна политика” в Министерството на културата. Той е първа стъпка към реализацията на Програмата на ЮНЕСКО „Живи човешки съкровища” в България. Проектът цели да се насърчат носителите на нематериалното културно наследство да практикуват дейностите и да предават познания и умения на следващите поколения. В значителна степен това важи за турската сватба от Южното Лудогорие, която представя локален вариант на културно наследство.

В Параграф 1.1. се поставя акцент и върху териториалния, етнически и времеви обхват на изследваната тематиката. Проучена е представителна извадка от 15 села от Южното Лудогорие, посочени по-горе в текста. Населението на тези селища са носители на най-характерните процеси и тенденции на развитие, свързани с фолклорните традиции.

Представени са историческите и етноложките проучвания, свързани с българските турци, които са най-пълно описани в публикациите на Валери Стоянов и съавторите Михаил Груев и Алексей Калъонски. Важни разделителни линии в голямата етническа общност прокарва принадлежността към ортодоксалния или към хетеродоксния ислям. Тази констатация правят двама автори, които разглеждат от различен ъгъл културно-историческата съдба на това население. Това са Карамикова и Миков¹¹.

¹⁰ Сачев, Е. Социомузейна култура. Речник. С., 2002, с. 213.

¹¹ Миков, Л. Изкуството на хетеродоксните мюсюлмани в България 16–20 в. С., 2005.

Професор Ибрахим Яльмов в своята книга „История на турската общност в България“ разглежда обстойно въпросите за произхода на турската общност, консолидацията на турското малцинство, религиозното, културно просветно и политическо развитие на общността и проблемите, свързани с „Възродителния процес“. Според него турската общност е историческа даденост, която се е формирала в резултат на сложни етнически, социални и културни процеси и се развива в конкретните български условия. Той приема, че турското етническо малцинство се оформя след Руско-турската война от 1877–1878 година.

От изключителна важност за развитието на изследването е **временният обхват**, който включва периода от края на 50-те години до първото десетилетие на ХХІ век. Той е свързан с процесите през които преминава традиционната турска сватба и нейните проекции в условията на съвременността. Традиционната турска сватба запазва своите основни характеристики до 40-те години на ХХ век. С навлизането и утвърждаването на социалистическите норми на поведение започва активно разпадане на старите обичаи и обреди и навлизането на нови съвременни елементи. В разглеждания исторически период са ясно очертани отделни етапи в които действат с различна интензивност икономически, политически и културни фактори.

В Параграф 1.2. „Традиции в обредния цикъл на турската сватба от Южното Лудогорие“ се проследяват научните публикации, посветени на различни проблеми и теми, свързани с фолклора и етнографията. Констатира се, че въпреки наличието на определен брой научни разработки, свързани с българските турци от Северна България, темата за турската сватба от Лудогорието все още остава ненапълно проучена и анализирана. В значителна степен това касае разглежданият в настоящата разработка хронологически период. Преходът от традиция към съвременност е продължителен и се характеризира с наличието на определени специфики, които са свързани с региона на Лудогорието.

Констатира се, че в исторически план сватбата е старинен семеен обичай. За нея е характерна празничната атмосфера, наситена с много обредни действия, песни и танци. Тя включва поредица от ритуали, които имат специално символично значение и се изпълняват от определени обредни лица.

В частност сватбата на българските турци-сунити от Южното Лудогорие запазва основните си характеристики до средата на ХХ век. В нейното протичане се наблюдава определена цикличност в

три основни етапа, които обуславят обредният комплекс, наречен сватба. Това структуриране се наблюдава, както в българската така и в турската традиционна сватба. Във *фигура 1.1.* са представени основните етапи в обредния комплекс сватба в тяхната фиксирана последователност: **предсватбени обичаи, същински сватбени обичаи и следсватбени обичаи.**

Фиг. 1.1. Основни етапи в традиционната сватба

Съществено за традиционната турска сватба е, че процесите по разрушаване, подмяна и развитие на комплекса протичат много по-бавно от тези при българската традиционна сватба. Устойчивостта на обичайно-обредния цикъл се съхранява до към 60-те години на ХХ век, когато общите социално - икономически промени започват да оказват активно въздействие, както върху цялостната структура, така и върху отделните детайли. Встъпването в брак заема важно и неотменно място в живота на турците, също както раждането и смъртта. **Етническите, религиозните, религиозно-правните и икономическите фактори обуславят условията за сключване на брак в традиционното общество на българските турци-сунити, както следва:**

✓ **Религиозно-правната основа** при сключването на брак се основава на законите на Шериата.

✓ **Икономическата основа** на турската сватба до 60-те и дори началото на 70-те години е свързана с характера на селското стопанство. Фактът, че преобладава процентът на турците, които живеят в селата допринася за съхраняване на старинните и дори архаични елементи, които представят връзката сватба-плодородие.

✓ **Календарното време** за провеждане на сватбата в традиционното общество е обусловен, както от климатичните особености и свързаните с тях стопански дейности, така и от законите на Шериата.

✓ **Времетраенето** на турската сватба е променлива величина. Традиционната турска сватба от средата на XX век все още включва продължаващи цяла седмица тържества. Постепенно времетраенето се ограничава в рамките на 3 дни, а със започването на Възродителния процес вече се свежда до 1 ден.

✓ **Възрастовата граница** за сключване на брак и вдигане на сватба се променя в зависимост от културно-историческото и социално развитие на обществото. Тя се регулира от обективни и субективни фактори. Предбрачният период при мюсюлманите се характеризира с незначително общуване между младите.

В анализа на структурата, на турската традиционна сватбена система се отличават по важност следните етапи от предсватбените обичаи:

✓ **Сгледата** (гьормек), който е важен и задължителен в традиционната предсватбената обредност на турското население.

✓ Искането на съгласие за брак е известно под названието **сватосване**. Това е втората стъпка към сродяване.

✓ Непосредствено след сватосването следва организирането и провеждането на **годеж** (нишан).

В изследването специално внимание се отделя на предсватбените обичаи, които се провежда в периода между годеча и сватбата – **„Бонджук дакъсь“** („Бонджук дакъсь“ идва от думата „бонджук“, което в превод означава „мънисто“, основен декоративен елемент от булчинския накит) и **„Байрамлък“**. Байрамлък е традиционен предсватбен обичай, който се провежда в периода от годеча до сватбата на самия Рамазан или Курбан байрам. Наименованието идва от думата „Байрам“ и означава „Празник“. На него се извършва публично даряване на младоженката от страна на младоженеца с много дарове и подаръци. Обичаят преминава през различни фази на развитие, в резултат на което постепенно отмира и от началото на 80-те години на XX век престава да съществува.

Днес той отново е възстановен в селата Хума, Богомилци, Ножарево, Владимировци и Самуил.

Същинската сватба е старинен, семеен обичай. За нея е характерна празничната атмосфера, наситена с много обредни песни и танци. Традиционната турска сватба е богата на обредни действия, които целят приобщаване и осигуряване на семейно щастие и плодородие. В съдържанието на сватбената обредност влизат множество зрелищно-развлекателни елементи, които я доближават до народната драма и я правят незабравимо преживяване за цялото село. Сватбата през 50-те години на XX век все още е съвкупност от ритуали, които народът е съхранил през вековете. Тя е наситена с музика, песни и танци, но зад тази атрактивност обикновено се крие мълчалив, неписан договор между семействата на младоженците.

Представени са **етапите** на същинската сватба:

✓ **Чукане на жито** за сватбата (Будай дъовме) се прави два дни преди сватбата в семейството на булката и от семейството на младоженеца в специален голям каменен кутел, наречен „дибек ташь”.

✓ **Вечер на съвещаването** (Данъшък акшамъ) е важен момент, свързан с организирането на празника. Това е вечерта, когато бащата на момъка събира своите роднини, за да уговорят кой може да приеме гости у дома, ако се наложи.

✓ **Нощ на уговарянето** (Кавил геджеси) в традиционната турска сватба, включва ритуалното посещение от мъжката страна в дома на момата и официалното канене за сватбата. С „Кавил геджеси” се открива и самата сватбата.

✓ Обичаят **Къна геджеси („Нощ на къната”)** се прави в понеделник вечер, после се променя в петък или събота вечерта, а днес вече един ден преди сватбата. Независимо от факта, че се наблюдава промяна във времето на изпълнение „къносването” остава важна в групата на сватбеният цикъл, което разкрива неговата значимост в обичайно-обредния комплекс.

✓ **Вземането на булката** от бащиния ѝ дом е съпроводено от различни ритуали, обредни игри и танци. Някои от тях са поставяне на препятствия пред младоженеца като заключване на вратата, скриване на обувките му и др.

✓ **Важен обреден момент** е провеждането на „алай” (дакия, даряване) с даряване на булката от страна на майка ѝ и ритуалът „кръстосаното връзване на платове на младоженеца” („дамат чапразламась”).

✓ Тръгването на сватбеното шествие към дома на свекъра и свекървата включва богато семантично натоварени игри. Една от тях е „Баджа” („**Комин**“), изпълнявана само от млади мъже – приятели и роднини на младоженеца. Обредите, свързани с посрещането и приемането на булката в новия ѝ дом имат старинен характер и са изпълнени с множество символни послания.

✓ Мюсюлманската традиция изисква **бракосъчетанието** да се извърши от ходжа, след което се прави „гердек геджеси” („свождане”).

Следсватбените обичаи имат за цел да изведат младите от специалното им гранично състояние, в което са били по време на сватбата и да ги въведат в света на семейните.

Констатира се, че всички **обредни вещи**, които участват пряко или косвено в традиционната турска сватба имат строго определено място и роля и са поставени в конкретно семантизирано пространство.

Важно за хода на изследването е обобщението, че традиционната турска сватба от Южното Лудогорие има локален облик, който е резултат от влиянието на фактори като: географско местоположение; етническа принадлежност; религиозна принадлежност и социално-икономическо развитие.

В Параграф 1.3. „Съвременната турска сватба” се проследяват процесите на разрушаване и иновация, които са резултат от действието на различни обективни и субективни фактори:

✓ **Промяна в обредните лица.** За разлика от традиционната турска сватба, където на „Къна геджеси” („Нощ на къната”) присъстват само жени, то сега присъстват младоженецът, неговите приятели и други мъже от двата рода, както и гости;

✓ **Промяна в обредното действие.** Къносването вече е единствено на ръцете, докато в миналото са къносвани и краката на булката;

✓ **Налагане на нови обредни вещи.** След къносването на ръцете се слагат модерни червени ръкавици, използват се луксозни свещи, венчета с червени или бели воали за приятелките на булката, многоцветни ленти и дайре в танца на булката;

✓ **Предаване на нов обреден смисъл.** В съвременността „Къна геджеси” („Нощ на къната”) се превръща от прощална моминска вечер, в обща раздяла на бъдещите младоженци с приятелите им. Къносването губи смисъла си и е вече обичай, който се практикува за забавление. Булките предпочитат да си лакират

ноктите, а не да ги къносват. Бонбоните изместват сватбения хляб във връзка с осмислянето им като символ на сладост в живота.

✓ **Приготвянето на празничните трапези** са разделени по възрастов признак. За възрастните се приготвят задължителните според традицията ястия, а за младите се прави „банкет“.

Същинската съвременна турска сватба е идентична на българската. Още по време на социализма настъпва промяна във вида и характера на обредните действия. Същинската сватба започва с взимането на булката от бащиния ѝ дом в събота или неделя сутрин (в зависимост от деня на сватбата). Днес в гражданските ритуали се извършват различни действия. Те са в зависимост от предварително написан и приет сценарий. Такива са преминаването под венец и трицветни ленти, запалването на „семеиния огън“, даването на устно и писмено съгласие за брачния съюз, слагането на халките, целувката, тоста. Всяко от тези действия е навлязло отвън (Западна Европа и Турция) и до голяма степен има светски характер.

По време на сватбата водещите играят с младоженците много съвременни игри. Първият танц е винаги танцът на младоженците, а вторият танц е за булката и нейните приятелки. Комбинира се турска музика с българска чалга, кючеци и много хора. Следват много надигравания с участието на приятелката на младоженката и приятелите на младоженеца. Важно значение се предава на даването на подаръци.

Всички констатирани промени трудно могат да се определят като иновации, породени единствено под влияние на новата социална среда в която попадат българските турци. До голяма степен те зависят и от процесите на модернизация на съвременния свят.

В Първа глава на дисертационния труд са направени следните **изводи**:

1) Въпреки наличната литература свързана с традициите и културата на турците-сунити в България, районът на Южното Лудогорие все още остава недостатъчно проучен.

2) Тереният материал свързан с традиционната турска сватба, събран от 15 села в района на Южното Лудогорие с преобладаващо турско-сунитско население, разкрива спецификата на фолклорното богатство на турско-сунитската общност в този регион.

3) Проследеното развитие в исторически план на турската сунитска сватба от изследвания регион констатира процеси на промяна и трансформация на традиционната обредност.

4) Обичайно-празничната сватбена система на българските турци-сунити от Южното Лудогорие разкрива степените на съхранение и иновативност на сватбения модел

В Глава II „Танцовият фолклор в турската сватбена обредност от Южното Лудогорие” се представят някои от устойчивите варианти на игрите и танците от предсватбената и същинската сватбена обредност. Проследява се на влиянието на периода на Социализма и Възродителния процес върху танцовия сватбен фолклор на турците-сунити от Южното Лудогорие. С цел изясняване на семантичния прочит са взети под внимание важни детайли, свързани с обредните персонажи, обредното място и време на изпълнение. Оказва се, че данните за танцовия фолклор в традиционната турската сватба от Южното Лудогорие са оскъдни, избледнели са спомените за разнообразието от сватбени игри и танци от миналото. Много от тях вече не се изпълняват, а за някои е съхранена само частична информация.

Параграф 2.1. „Танцът в предсватбената обредност“ включва поредица от обредни действия, част от които са мъжките и женски игри и танци. Групата на предсватбените обичаи включва следните обредни игри и танци:

✓ „Прескачане на огън”, който включва игрите при воденето на младоженеца до селската чешма за „Йюз йъкама” („Обредното измиване на лицето”);

✓ Женски „Алай” („Кръг”), който се играе по време на „Бонджук дакъсъ” и „Байрамлък”;

✓ Танците по двойки (между булката и свекървата, между булката и етьрвите, между булката и младоженеца и др.);

✓ Танц „Чевре ойуну” („Танц с чеврета”);

✓ Състезателни игри с участие на мъже – „Гюреш” (мазни борби), „Кушии” (къонни надбягвания).

Посочени са съответно местата за игрите и танците: домът на младоженеца; домът на родителите на булката, където действията се развиват предимно в дворното пространство. Важно е да се отбележи, че игрите и танците в дома на момчето в предсватбения цикъл от традиционната турско-сунитска сватба от Южното Лудогорие носят белезите на театрално-драматургично послание.

Старинни женски предсватбени игри са „Алай” („Кръг”) и танци по двойки „Гелин-кайнана ойуну”, „Гелин-елти ойуну”, изпълнявани по време на „Боджук дакъсъ” и „Байрамлък”.

Направеният обзор на събраният емпиричен материал изяснява наличието на диференциален подход по отношение на сватбените женски танци. В някои от изследваните села „Алай” („Кръг”) се изпълнява без захващане, а в други със захващане. Танците по двойки „Гелин-кайнана ойуну” и „Гелин-елти ойуну” са идентични като музика и движения на „Алай” („Кръг”). Размерът им е 2/4. Разликата е в броя на участниците. Те се изпълняват по двойки и имат характер на надиграване. Регистрирани са различни варианти на изпълнение, които са свързани със спецификата на обичайно-обредната система в съответните села. Анализът на посочените варианти в дисертационния труд доказва, наличието на съхранени древни предтюркски пластове от танцовото изкуство, което изпълнява обредни функции. В останалите села, където движенията са сведени на по опростено ниво, танците представят по-късен етап, свързан с разпадането на традиционната народна култура.

Най-трайно запазеният обреден танц е танцът „Чевре ойуну” („Танц с чеврета”) или „Дал ойуну” („Танц с клонка”). Времето и мястото на неговото изпълнение, както и задължителният характер на групата от участници разкрива наличието на семантични послания, които са свързани с йерархичната структура, характерна за общността на турците-сунити. Първообразът на танца претърпява развитие, и през 60-те години на ХХ век се интерпретира в художествено-сценична творба. Изнесен от контекста на обредността танцът добавя нов сценичен елемент - чадър на който са закачени чевретата. Той е записан и научно изследван в сборник „Турски народни танци” със съставител Димитър Димитров. Представеният от него иновативен вариант има силно емоционално въздействие, както върху участниците, така и върху всички присъстващи. Това го прави атрактивен и част от репертоара на местните читалищни групи и държавни ансамбли.

От събраният и анализиран теренен материал се извеждат следните изводи свързани с играта и танца в предсватбената обредност:

- ✓ Съществуват и функционират като неделима част от обичайно-обредния сватбен комплекс;
- ✓ Носят етно-историческа информация и са белег за идентичността на изследваната общност;
- ✓ Притежават характерната за региона специфика;

- ✓ Предсватбеният танц в обреда изпълнява функцията да приобщи индивида към съответната група (семейство, род, селище);
- ✓ Предсватбените танци на турците-сунити от Южното Лудогорие са свързани преди всичко с традиционната народна култура.

Характерно за традиционната турска сватба от Южното Лудогорие е, че в предсватбените танци преобладават бавните и плавни движения. Обредният ефект е свързан с ритуалното „разплакване”. В съвременната сватба са се запазили и съхранили само някои от тези танци. Днес преобладават игривите, весели и бързи движения в танците.

Направените теренни наблюдения водят до заключението, че разрушаването на традициите е йерархично обвързано с постепенното отпадане на описаните игри и танци от предсватбената обредност.

В Параграф 2.2. „Танцът по време на сватбата” се поставя акцент върху характера и същността на игрите и танците, изпълнявани по време на същинската сватба, подредени по реда на изпълнението си. От своя страна игрите и танците се подразделят на традиционни и съвременни, представени в *Таблица II. 1.*

Таблица II. 1

Традиционни и съвременни сватбени игри и танци

Традиционни	Съвременни
Женски танц в кръг без захващане „ <i>Къна йакма ойуну</i> ” („Къносване”) – съвременен вариант с иновативни елементи	Женски танц в кръг „ <i>Къна йакма ойуну</i> ” („Къносване”)
Танц по двойки между жени „ <i>Бахчелерде бьорюлдже</i> ” („В градината има бял боб, танцуват булка и зълва” - „Танц на булката и зълвата”)	Булчински женски танц с цветни ленти „ <i>Кемер ойуну</i> ” („Танц с ленти”)
Смесен танц „ <i>Алай</i> ” („Кръг”)	Женски танц в кръг без захващане „ <i>Биндаллъ</i> ” („Прошален момински танц”)
Мъжки танц „ <i>Зейбек</i> ”	Смесен танц „ <i>Алай</i> ” („Кръг”);
Мъжки танц „ <i>Алай</i> ” („Кръг”) със захващане за раменете или може да се играе и без захващане	Солов танц на булката „ <i>Тести ойуну</i> ” („Танц със стомната”)
Женски танц „ <i>Алай</i> ” („Кръг”) със захващане (хоро)	Танци по двойки с цел надиграване между булката и младоженеца
Мъжка игра „ <i>Баджа</i> ” („Комин”) – пирамидална форма	Мъжки танц без захващане „ <i>Ерик далъ</i> ” („Клонът на сливата” или „Да заиграят ръцете”)

	„ <i>Дамат халайъ</i> ” („Хоро на младоженеца”) – отворено хоро със захващане (Играе се и във вариант на затворено хоро)
	Булчинско хоро
	„ <i>Принка</i> ” (Местното население го изговаря като Пиринка) без захващане
	Различни видове хора от българския фолклор

В дисертационния труд са описани танците:

- ✓ Женски танц в кръг без захващане „*Биндалъ*” („Прощален момински танц”);
- ✓ Мъжки танц без захващане „*Ерик далъ*” („Клонът на сливата” или „Да заиграят ръцете”);
- ✓ Хоро на младоженеца „*Дамат халайъ*” – отворено хоро със захващане. Играе се и във вариант на затворено хоро.

С оглед на по-точно и изчерпателно проучване на семантично ниво е направен сравнителен анализ, свързан с тематиката на заглавията. Честа практика е заглавието на танца да кореспондира с текста на песента върху която се танцува. Поради този факт почти винаги буквалният превод има по-скоро описателен характер от което страда семантичният прочит и се губи ролята на неговата функция. В настоящият дисертационен труд са използвани както описателните буквални преводи, така и названията на всеки танц, съобразно спецификата и ролята на участниците. **Първият вариант** на превод е свързан с необходимостта да се изясни обредната функция на танца и разчитането на неговите послания в съвременността. **Вторият вариант** на заглавия е обоснован от необходимостта да се посочат най-характерните танцови елементи като ролята на ръцете или да се маркират главните обредни лица като зълва, етърва, снаха и т.н. Всъщност в разговорната турска реч и до днес продължават да се употребяват старите названия, в които се използват части от текста на песните. По принцип това са или първите думи или първото изречение от съответната песен.

Събраният теренен материал показва, че къносването е своеобразен ритуален акцент в турската сватба. Развитието на танците от обичая „**Къносване**” трябва да се разглеждат във връзка със спецификата на идентичността на носителите, както и тяхната

конкретна регионална характеристика¹². Религиозната принадлежност към сунитския клон на исляма поставя отпечатък върху фолклора. В същото време обредните танци се отразяват далеч по сложни и йерархически развити структурни компоненти. Това дава основание да се констатира, че до края на ХХ век се наблюдава трайно съхраняване на традиционните танци при къносване на булката. В края на ХХ и началото на ХХІ век семантиката е разрушена и обредните елементи придобиват все повече празнично-развлекателен характер.

Анализът на сватбения танц „*Къна йакма ойуну*” („Къносване”) е изграден на основата на събрания теренен материал от проучваните села. Изследването на танца показва, че освен запазените старинни регионални образци в съвременността навлизат варианти, които са заимствани от Република Турция. Това дава основание да се приеме, че локалните исторически корени на танца „*Къна йакма ойуну*” („Къносване”) могат да се търсят в сравнително далечен хронологически отрязък от време. Художествено-естетическият елемент, който е свързан с танца „Къносване” се допълва от употребата на обреден реквизит, който придава усещане за мистичност. Неговият избор не е случаен. Задължителен характер има използването на къна, златни пари, жито, ибрик с вода, червения воал на булката, пешкири, възглавници, дюшеци, везани кърпички, тепсия, сребърна табла, брашно, хляб, свещи, бонбони, ръкавици, червен колан и др. Всички тези обредни вещи носят определени послания, които са ясни за общността на турците-сунити от Южното Лудогорие.

Важно място в обичая „Къносване” заема **танцът „Бахчелерде бьорюлдже”** („Танц на булката и зълвата”). Танцът се играе по двойки под формата на надиграване. Участничките са строго определени. Една от тях е задължително булката. С нея играят последователно една с друга зълвата и етървата на булката. Характерен момент е закичване със златна паричка, което става в края на играта. Това е вид обреден дар, който е неделима част от ритуалния танц. Танцът е запазен и днес, но се изпълнява в съпровод на оркестър, а парите могат да бъдат и книжни. Тази особеност кореспондира с спецификата на друг танц, известен като „Булчинско хоро”, изпълнявано в съвременната турска сватба.

¹² Norris, H. T. Islam in the Balkans. Region and Society between Europe and the Arab Word Hust & Co, London, 1993, 304.

Движенията в танца са различни и са съсредоточени в изяществото на извивките на ръцете. Получава се ефект на надиграване между участничките. Играта е в кръг без да са захванати за ръце, стъпки напред и назад и размяна на местата. Днес се забелязват моменти на иновации, при които в танца се включват постепенно и останалите жени, които участват в къносването.

В групата на **мъжките сватбени игри и танци** се откроява танцът „Зейбек“. Той може да се изпълнява от един човек, двама души или групово под съпровода на традиционни турски инструменти: два тъпана, две зурни и две баглами. Дублирането позволява да звучат две мелодии едновременно. „Зейбек“ има обща характерна форма за изпълнения на танца. Позиционирането на ръцете и тялото се различават в различните селища. „*Аър зейбек*“ („Бавен“), започва с въведение в свободен стил, където участниците в танца се движат свободно, преди да започнат да танцуват в ритъма на мелодията. Характерна форма на танца е „кръгът“, а при движенията – завъртанята с прикляквания.

Друг мъжки сватбен танц, който се изпълнява във формата на кръг е „*Алайт*“ („Кръг“). Играе се в два варианта: без захващане и със захващане за раменете.

В групата на мъжките игри се включва „*Баджа*“ („Комин“). Играта е задължителна част от сватбеното шествие. Участниците в нея спират по средата на пътя и правят пирамида, захванати за ръце и стъпили един върху друг на раменете си. Действията се изпълняват под музикален съпровод от зурни и давули (тъпани).

Съвременният вариант на танц „Къна йакма ойуну“ („Къносване на булката“) преминава през различни фази на съществуване. Промяната във вида на музикалния съпровод и включването на нови съвременни песни с различен ритъм води до изграждането на сложен комплекс от музикално-танцови форми. За разлика от традиционният вариант при който основната идея е да се постигне ритуално „разплакване“ на булката, при съвременните образци акцентът е върху възхваляване красотата ѝ. Наблюдава се изменение и допълнение към групата на обредните вещи.

Част от съвременните сватбени танци в района на Южното Лудогорие е „*Кемер ойуну*“ или „*Кушак ойуну*“ („Танц с ленти“). В превод означава танц с колан или пояс. Той не е част от традиционното танцово наследство на местното турското население. Идва от Република Турция и за кратко време започва да се изпълнява в турските сватби. Играе се в нощта на къносването на

булката. В него се забелязват редица нови символи, които са свързани с обредните лица от момина страна. В танца участват само момичета, които образуват кръг около булката без да са захванати за ръце. Чевретата и учкурите от стария танц са заменени с цветни воалени ленти или разноцветни копринени шалчета, които в единия край са завързани на кръста на булката, а в другия край се държат от приятелките ѝ. Тя танцува в центъра на кръга с дайре в ръка, а момичетата обикалят около нея. Текстът е сватбен и се пее за булката и нейната красота. Съвременният смисъл на тази „булчинска игра“ е препратка към „шареният пояс“, който е символ на дъгата.

На базата на сравнителен анализ върху емпиричният теренен материал се стига до констатацията, че в някои от селищата в региона са налице съвременни танцови образци, появата на които е свързана с някои специфики в обичайно-обредната система. Пример за това са селата Ножарево, Владимировци, Хума и Богомилци, където след къносването на булката се изпълнява танц „*Биндалль*“ („Прощален момински танц“). Играе се в кръг. Съществуват варианти в които по време на играта се включват и останалите жени като се образуват два самостоятелни кръга. В народната култура кръгът е култов знак и притежава магическата сила да предпазва от неусвоеното културно пространство. Наличието на двата кръга в танца има своите препратки към астралната и соларна символика. Най-вероятно на семантично ниво присъствието на този танц в сватбата цели да приеме булката в новото общество и да я предпази от всички външни зловредни сили.

В групата на съвременните сватбени танци се включва „*Алай*“ („Кръг“), който е видоизменен по своя състав. В него участват мъже и жени. В резултат на сравнителен анализ между него и познатите старинни варианти на мъжките и женски „*Алай*“ („Кръг“) може да се направи констатацията, че той **унаследява архаични форми**, които се променят съобразно критериите на съвременното светско общество. В Република Турция танцът е познат под названието „*Халай*“. В района на Южното Лудогорие е отпаднала началната буква „х“ и думата е преминала в характерната диалектна форма „алай“. В днешно време танцът се играе подобно на хороводите. Условно се дели на няколко типа. Фигурите и движенията са разнообразни и в различните региони съществуват подварианти. По форма „*Алай*“ („Кръг“) може да се играе в кръг или редица.

Съвременната турска сватба от Южното Лудогорие включва танци, които са изградени на фолклорна основа. Те са пренесени от Република Турция в резултат на миграционните процеси и глобалната културна комуникация. В тази група попада соловият танц на булката „Тести ойуну“ („Танц със стомна“). Друг танц на фолклорна основа е мъжкият танц „Ерик даль“ („Да заиграят ръцете“), който става много популярен и започва да се играе и в смесен вариант от мъже и жени. Известни са хората „Дамат халайъ“ („Хоро на младоженеца“) и „Булчинското хоро“. В групата на днешните сватбени танци е „Принка“, чието заглавие се произнася от местното население като „Пиринка“, но не кореспондира с региона на Пирин планина. Произхода му е свързан с масовото навлизане на изпълнението на сръбската музика и чалгата в България. Характерно за съвременните турски сунитски сватби от Южното Лудогорие е изпълнението на различни видове хора от българския фолклор.

Извежда се констатацията, че анализирания теренен материал, свързан със сватбените танци разкрива конкретно място и роля в обичайно-обредния комплекс в живота на етноса. **Регионалният стил** на изпълнение при сватбените танци на турците-сунити от Южното Лудогорие притежава своя **характерна специфика**, която го **отличава от останалите** части на страната и от другите представители на турската общност.

Класифицират се изследваните в дисертационния труд сватбени танци по следните признаци:

- Обредни и развлекателни, по жанр;
- Групови и солови, по брой на участниците;
- Хора и игри, по форма и хват;
- Мъжки, женски и смесени, по пол.

Сватбените игри и танци са представени в табличен вид с цел сравнителен анализ на показателите: тактов размер, функция, участници и форма.

Таблица II. 2

Сватбени танци и игри

№	Танц / Игра	Тактов размер	Функция	Участници	Форма
1.	Танц „Чевре ойуну” („Танц с чеврета”)	9/8 с четвърто удължено време и 4/4	Обреден	Групов/Жени	Танц без захващане с различни форми: – кръг с център в средата; – две срещу-положно разположени редици: – полукръг; – 4 полукръга с център в средата; – спираловиден елемент с център в средата
2.	„Алай” („Кръг”)	2/4	Обреден	Групов/Мъже и Жени	Хоро – сключено със захващане за раменете със захващане за ръцете кръг
3.	„Баджа” („Комин) – игра	Безмензурна	Обреден	Групов/Мъже	със захващане Пирамида
4.	„Къна йакма ойуну” („Къносване”)	2/4	Обреден	Групов/Жени	Кръг с център без захващане
5.	„Бахчелерде бюрюлдже” („Танц на булката и зълвата”)	2/4	Обреден	По двойки/Жени	Без захващане с характер на надиграване Играят един срещу друг като се въртят в кръгове и размяна на местата
6.	„Гелин кайнана ойуну”, „Гелин, дават ойуну” („Танц по двойки”)	2/4	Развлекателен	По двойки/Смесен	Без захващане Играят един срещу друг като се въртят в кръгове и размяна на местата
7.	„Кемер ойуну”	2/4	Развлекателен с елементи на обредност	Групов/Жени	Кръг с център без захващане

8.	„Биндалъ” („Прошален момински танц”)	2/4	Развлекателен	Групов/Жени	Кръг без захващане с различни фигури
9.	„Зейбек”	9/8 или 4/4	Обреден	Групов/Мъже	Без захващане; – Кръг с висо- ко вдигнати ръце и тежки сложни с ви- соко вдигнати крака с размя- на на местата, сложни фи- гури; – Редици, прикляквания; подскоци
10	„Гелин тести оюну” („Танц на булката”)	2/4	Развлекателен с елементи на обредност	Солов/Смесен	Кръг с център без захващане
11	„Дамат халайъ” („Младоженческо хоро”)	2/4	Развлекателен	Групов/Смесен	Сключено хоро със захващане за ръцете
12	„Ерик далъ” („Да заиграят ръцете”)	2/4	Развлекателен на фолклорна основа	Групов/Мъжки и Смесен	На блокове, редици, кръгове с характер на надиграване
13	„Булчинско хоро”	2/4	Развлекателен с обредна основа	Групов/Смесен	Хоро – отворено

В контекста на семантичният анализ се отделя специално място на **обредните вещи**. Те са част от общата визия на сватбените танци, носят конкретна символика и имат обреден характер.

В заключение се посочи, че сватбеният танц на турците-сунити от Южното Лудогорие е неделима част от техните религиозни възгледи, които се отличават с богата семантична натовареност.

Параграф 2.3. „Влиянието на Социализма и Възродителния процес върху танцовия фолклор от турската традиционна сватба” описва настъпилите промени в традиционната турска сватба и танцовия фолклор в Южното Лудогорие през годините на социализма. Те засягат, както цялата структура, така и отделните компоненти. Много от предаваните от поколение на поколение танцови образци са свързани с отделните етапи на сватбата - сватосване, къносване на булката, вземане на булката, игра на булката, даряване на зетя. В резултат на културните промени се

установяват процеси, при които се видоизменят части от отделните танцови образци, отпадат други и се появяват нови.

Традиционната турска сватбена обредност претърпява редица промени. Съкращава се времевият обхват. Голямата, тежка сватба, която в консервативната общност продължава в рамките на една седмица се свива до три дни, а в съвременността продължава само един ден. **Отпадат** „Годежът”, „Къносването на булката” и „Бръсненето на младоженеца”. **Заменят се** „борбите” със сватбено шествие из махалата и квартала. Това отразява процесите на цялата модернизация на традиционните обичаи и обреди.

Танците в турската сватба през разглеждания период представят разнообразни аспекти от народните традиции и съвременни модерни образци. В тях под звуците на чужди инструменти като акордеон и цигулка, а по-късно и клавишните инструменти като йоника се възпроизвеждат различни варианти на стари народни песни и танци, както и на възникнали в други части на Балканския полуостров музикални творби. Част от новите танци, макар и побавно навлизат в селото под влияние на града (Разград, Шумен, Русе). Към края на 60-те и началото на 70-те години в този район по време на сватбите се **появяват смесените танци по двойки** като танго, валс, блус, туист, румба, ча-ча-ча и др. Те могат да обособят в две групи: **бързи**, където двойките танцуват разделени и **бавни**, където са захванати за раменете и кръста. **Промяна претърпяват и груповите игри и танци.** Появяват се нови за общността хора като „Пайдушко хоро”, „Право хоро”, „Дунавско хоро”, „Еленино хоро” и др., които са заимствани от българския фолклор. Те се играят смесено с участието на мъже и жени.

Асимилацията по време на „Възродителния процес” спрямо турското население оказва много силно влияние върху разрушаването на танцовия фолклор в турските сватби. Забраната за изпълнение на турска музика, традиционните сватбени игри и танци променят облика на сватбата. **Напълно отпада** празнуването на „Къна геджеси” („Нощ на къната”) и всички традиции и ритуали, които се изпълняват в нея. В сватбите се свири българска музика, играят се български хора и танци. Един от новите танци, масово навлязъл в турските села от Южното Лудогорие е така наречената „Принка”.

Отбелязва се, че **Възродителният процес** е период на откриване от традиционната народна култура. Това е време, в което едно цяло поколение не познава старите турски сватбени игри и танци. За част от младите от турското население, **този тип фолклор се**

възприема като нещо архаично и отживяло. Градската култура налага и появата на европейска музика и танци в сватбеното увеселение.

С **демократичните промени** в България, настъпили след 1989 година, **нараства интересът към религиозната култура, както и стремежът за възстановяване на позабравените традиции.** Тези процеси са резултат от потребността за създаване на нова идентичност, различна от „социалистическата“. Танцът променя своята първоначална функция и вече има преди всичко развлекателен характер с модерно звучене. Изпълнява се на фона на различни музикални и текстови съпроводи, които варират в много широк диапазон (от традиционни музикални творби до диско и чалга).

Въз основа на направения преглед във Втора глава се **обобщава:**

1) В сватбени танци на турците-сунити от Южното Лудогорие присъстват три основни исторически пласта:

- Първият е езически – най-старият;
- Вторият е религиозно-мюсюлмански – възникнал след приемането и утвърждаването на Исляма;
- Третият е съвременният, който има светски характер.

2) Проучването на танцовия фолклор в турската сунитска сватба от Южното Лудогорие разкрива механизмите на развитие и приемственост на локално и регионално ниво. Той е конкретна изява на приемствеността в етнокултурното наследство.

3) Част от образците на танцовия фолклор в турската сватба от Южното Лудогорие се откриват и сред други народи, което поставя редица въпроси за генезиса и взаимовлиянията, които могат да бъдат предмет на редица научни изследвания.

Промените в съвременните сватбените игри и танци на турците-сунити от Южното Лудогорие са изведени в следните **изводи:**

1) Увеличава се делът на развлекателните игри и танци за сметка на обредните;

2) Мястото на сватбените и танци се променя: вече е в сватбени зали, ресторанти, изнесени в природата и др.;

3) Нарушена е диференциацията на мъжки и женски игри и танци;

4) Увеличава се делът на смесените игри и танци като „*Дамат халайъ*” („Хоро на младоженеца”), смесеният „*Алай*” („Кръг”) и „Принка”;

5) Отпадат от сватбата старинни игри и танци като играта „Баджа” („Кръг”), танцът „Зейбек”;

6) Влияние от българската сватба - различните видове българските хора;

7) Влияние от Република Турция - танците на фолклорна основа „Ерик далъ” („Да заиграят ръцете”), „Тести ойуну” („Танц със стомната”) и „Кемер ойуну” („Танц с ленти”);

8) Увеличава се делът на игрите и танците по двойки - „Танго”, „Блус”, „Валс” и др.

9) Появяват се солови танци и игри като „Тести ойуну” („Танц със стомната”).

В Глава III „Съхранение и развитие на турския сватбен фолклор“ се изследват ролята на читалището като фактор за съхраняване и опазване на регионалните традиции и тяхното включване към съвременната култура на младото поколение. Оценява се приносът на творците – хореографи от района на Южното Лудогорие и се посочват проблемите, които стоят пред тях в процеса на популяризирането на турския сватбен танцов фолклор. Анализът в изследването разкрива промените, които настъпват в турската сунитска сватба. По своята същност тя е част от нематериалното културно наследство и затова целият обичайно-обреден комплекс, заедно с традиционните танци трябва да бъде включен в програмата на ЮНЕСКО „Живи човешки съкровища”.

В Параграф 3.1. „Читалището – основна структурна единица за съхраняване на местния фолклор“ се проследява ролята и мястото на читалището като културна институция, която е призвана да съхранява и развива местните традиционни ценности. Изследването е фокусирано върху проблематиката, свързана с използването на местния турски сватбен фолклор в различните форми на читалищни дейности. Предлага се авторска интерпретация и прецизиране на понятийния апарат, свързан с институцията „читалище”. Посочват се основните цели и задачи, които стоят пред съвременните читалища във връзка с опазването на местното културно наследство, част от което е турския сватбен фолклор. Разкриват се основните дейности, които развива читалището като културна институция. Акцентира се върху ролята на художествената самодейност като многофункционално изкуство и фактор за: съхраняване и развитие на народните традиции; повишаване на общата култура на населението; опознаване на културната иден-

тичност; развиване на способностите и таланта на различни поколения; изява на професионални творци, музиканти, хореографи, танцьори и др.; повишаване на авторитета на културно-образователната институция, която представлява; достъп за повече културна информация и разширяване на културно-развлекателните дейности.

Съставен е регистър на изследвани 15 читалища от Южното Лудогорие и са описани самодейните колективи. Определен е профилът на техните дейности и участия.

Изведени са четири извода, свързани с някои от основните дейности на читалищата, както следва:

1) От общия брой на проучените села (15) само в 2 от читалищата липсват самодейни колективи. Останалите 13 читалища се утвърждават като основен източник за съхраняване и развитие на местния турски сватбен фолклор чрез дейностите на художествената самодейност.

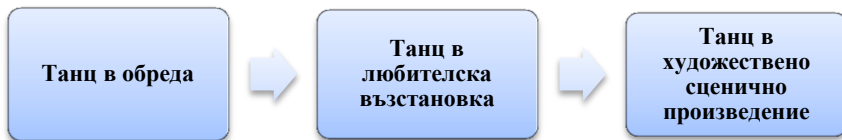
2) Предпочитани форми на любителска художествено-творческа дейност са фолклорните певчески и танцови групи.

3) Включването на турската сунитска сватба, както и на отделни моменти и танци от нея поставя народните културни традиции в нова, активно действаща среда, която обогатява и развива познанието на останалите етноси за богатото танцово наследство от Южното Лудогорие.

4) Сценичното представяне на този тип културно наследство дава възможност за изграждане на толерантност и уважение към фолклорното богатство и ценности на „другите”/„различните”.

Параграф 3.2. „Интерпретиране и популяризиране на танцовия фолклор от сватбения комплекс на турското население от Южното Лудогорие“ включва възможностите за интерпретиране и популяризиране на автентичния сватбен танцов фолклор и го прави обект на анализ и оценка на съхраненото танцово богатство. Направен е обзор на съществуващите изследвания и публикации, свързани с творческото отношение към сценичните разработки и тяхната реализация пред публика.

Пътят, който изминава народният обреден танц от старинният ритуал до художествената сцена е дълъг, сложен и преминава през различни етапи, за да се превърне в сценично изкуство (*Фигура III.1*).

Фиг. III.1. Развитието на танца от обрeда до сцената

Разкрива се уникалността на турския сватбен фолклор, която го прави примамлив за изследване, пресъздаване и „имплантиране“ в различните форми на хореографското танцово изкуство и затова в дисертационният труд се посочват теоретичните разработки, които дават възможност за нов съвременен прочит на миналото. С оглед на постигането на изчерпателност са посочени местните творци и техните разработки, свързани със сценичното интерпретиране на турския сватбен фолклор. Направен е изводът, че посочените хореографи и художествени ръководители познават добре регионалните фолклорни специфики, свързани с обичаите, музиката, песните и танците. Различните иновационни подходи и сценични образци на фолклорния танц са форма за запазване и развитие на турските сватбени танци от Южното Лудогорие, което е важна стъпка за опазването на местната културна идентичност.

Изведено е обобщение, че хореографът трябва да постигне плътна хомогенна спойка между танца, музиката и при необходимост, текста от песента.

Сценичното представяне на танцовият фолклор на турското сунитско население от Южното Лудогорие може да се изрази в следната структура (Фиг. III.2):

Фиг. III.2. Сценично представяне на фолклорни танци от Южното Лудогорие

Детайлно са класифицирани всички танцови разработки на хореографите от региона и са посочени културните събития на които се представя готовата сценична продукция.

Анализът в Параграф 3.2. води до следните **констатации**:

1) Съхранените старинни форми и уникалността им правят турския фолклор привлекателен за проучване, анализиране, пресъздаване и „имплантиране“ в различните форми на хореографското танцово изкуство.

2) Събраните автентични образци дават възможност за сценична обработка на танците от турския сватбен фолклор, която кореспондира с личностното усещане и творческо виждане на хореографа.

3) Част от сценично представените автентични и обработени сватбени турски танци имат водеща функция в репертоара на местните групи. Такива са случаите при които сватбеният танц се изпълнява самостоятелно. Друга част от тях имат по-скоро „подчинена“ функция. Те са сценичен елемент от представените обичаи или песни.

4) Пренесен на сцената традиционният народен танц се превръща в изкуство. Чрез него се представя преди всичко общността. Танцьорите са част от тази общност. И всеки момент от тяхното изпълнение демонстрира връзката между традицията и съвременността.

5) Сценичните интерпретации дават възможност за съхраняване, развитие и популяризиране на малките общности.

Параграф 3.3. „Турският сватбен фолклор в контекста на световния културен проект на ЮНЕСКО „Живи човешки съкровища“ обосновава необходимостта от опазване и популяризиране на турската танцова традиция в сватбата чрез нейното включване в световен културен проект на ЮНЕСКО „Живи човешки съкровища“.

Разглежда се ролята на проекта за опазване на световното нематериално културно наследство. Разкрива се мястото на турската традиционна сватба от Южното Лудогорие и традиционните сватбени танци в световната културна съкровищница. Акцентира се върху потребността от насърчаване на носителите на нематериалното културно наследство, за да се практикуват дейностите и да се предават познания и умения на следващите поколения. Част от мерките за осигуряване на оптимални условия за жизнена трайност на турския сватбен танцов фолклор включват създаването на проекти и програми, с които да се кандидатства пред Министерството на

културата и ЮНЕСКО. Посочени са изискванията за проектите, съгласно Нормативната уредба и е разработен вариант за проект, включващ едно от селищата в региона, където най-добре е съхранена турската сватбена фолклорна традиция.

Съгласно изискванията за идентификация е направен цялостен систематичен обзор на село Веселина и неговите специфики. Определено е заглавие на проекта „Традиционна турска сватба от Южното Лудогорие“.

Определени са носителите на традицията и мотивацията за кандидатстване. Изброени са предимствата спрямо останалите традиционни дейности в селищната култура и спрямо същата традиционна дейност и умения в други селища от район. Очертани са рамките на компонентите, които правят възможна кандидатурата за включване в проекта „Живи човешки съкровища“. Изготвен е план за действие, свързан със съхраняването и популяризирането на традиционната турска сватба от с. Веселина. Посочва се необходимостта от създаването на екип, който да създаде групата за участие, да изготви бюджета, да разработи подробен план за конкретна работа, да събира и документира теренен материал, да изготви сценарий, да реализира продукцията и да направи цялостна възстановка на „Турската сунитска сватба от с. Веселина“. Посочени са дългосрочните и краткосрочните цели за реализирането на проекта „Турската сунитска сватба от село Веселина“. Изведен е описът на необходимите придружаващи документи за кандидатстване по проекта на ЮНЕСКО.

Във връзка с наблюдаваните и анализирани процеси, свързани със съхраняването и развитието на турския сватбен фолклор от Южното Лудогорие, разгледани в Трета глава е констатирано наличието на определени **тенденции и процеси**, както следва:

1) Читалището е институцията, която в най-голяма степен извън семейната и родова среда може да повлияе върху съхраняването, развитието, популяризирането и дори възпитанието, свързани с народните културни традиции. Законът за народните читалища регламентира неговото място като самоуправляваща и самобитна културно-просветна организация. В нея могат да се включат всички хора без ограничения по отношения на етнос, религия и социално положение. Фактът, че българското читалище се сформира на териториален принцип и в него членуват хора от съответното селище или квартал до голяма степен диференцира ареала на неговата дейност. Закономерно е в селищата, където преобладава турския етнос в читалищното настоятелство да се

ангажират с проблематика, която касае бита, традициите и културата на това население. Това отношение към локалните културни ценности е проекция на толерантността и уважение към различието.

2) Запазените културни пластове в турската сунитска сватба от Южното Лудогорие притежават потенциал за включването им в дейностите на местните читалища. Съвременното състояние на самодейните състави показва, че преобладава делът на танцовите и песенните формации в малките селища с турско сунитско население. Налице е значителен процент от участници във възрастовия диапазон 7-30 години.

3) Събраният изворен танцов материал, свързан със сватбата на турците-сунити от Южното Лудогорие съдържа образци, които носят богата семантична натовареност и притежават своеобразен път на развитие. В много от тях обредното и развлекателното си кореспондират. Това дава възможност за една по-широка сценична интерпретацията на танцовия фолклор от сватбения комплекс и представяне пред публика. Хореографите и художествените ръководители от Южното Лудогорие предпочитат да представят сценично обработени танци на фолклорна основа. От сватбената обредност най-често се пресъздават моменти свързани с „Къносването”.

4) Съхраненото нематериално културно наследство е основен извор за идентичност. Обвързано е с естетически и социопсихологически критерии, които се изграждат в конкретна историческа среда. Включването на „Турската сунитска традиционна сватба от село Веселина” в кандидатурата на световния културен проект на ЮНЕСКО „Живи човешки съкровища” е опит да се съхранят многообразието и локалните специфики, които са част от фолклорното богатство на страната ни. Само по този начин може да се гарантира преминаването им в следващите поколения, които да съумеят да ги запазят, развият и обогатят.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Темата за турската сватба от Южното Лудогорие все още е недостатъчно проучена и научно анализирана. Включените в нея сватбени танци и игри остават извън изследователския обхват в областта на хореографията. Това поражда редица въпроси, свързани със структурата, стила, характера и степента на приемственост на турския сватбен танц.

Преходът от традиция към съвременност е продължителен и се характеризира с наличието на определени специфики, разгледани в дисертационния труд посредством параметрите на хронологичния подход и се констатира, че като част от културното наследство традиционните сватбени танци се превръщат в база за сценична интерпретация.

Извършеното изследване е основано на методите и похватите, характерни за фолклористиката и хореографията. Събраният емпиричен материал е анализиран и съпоставен с наличните публикувани данни и материали в българската и чужда литература. Направените изследователски проучвания са обвързани с целта и задачите на темата. За да се постигнат се анализират въпроси, свързани с мястото, ролята и развитието на турската сватба и танцовия фолклор в нея, както и възможностите за нейното съхраняване и популяризиране.

Резултатите от направения анализ доказват авторската теза, че сватбения фолклор от Южното Лудогорие съхранява старинни елементи от културата на турската общност в България и може да послужи за основа на нови сценични интерпретации, които да я презентират като част от световното нематериално културно наследство.

В обобщен вид аргументирани в изложението на труда, резултатите изглеждат по следния начин:

1) В исторически план сватбата е старинен семеен обичай. За нея е характерна празничната атмосфера, наситена с много обредни действия, песни и танци. Тя включва поредица от ритуали, които имат специално символно значение и се изпълняват от определени обредни лица. Танцовият сватбен фолклор на турците-сунити от Южното Лудогорие е част от фолклорната култура на етносоциалната общност и синкретична част от семейната обредност.

2) Съществено за традиционната турска сватба е, че процесите по разрушаването, подмяната и развитието на комплекса протичат много бавно във времето, поради капсулирането на локално ниво

етнообщество. От традиционния сватбен комплекс най-трайно е съхранено „Къносването” и свързаните с него ритуали и танци. В съвременната сватба настъпват промени, свързани с обредните лица, действия и вещи и се предава нов обреден смисъл.

3) Проучването на танца като част от турската сватба от Южното Лудогорие разкрива механизмите на развитие и приемственост на локално и регионално ниво. При изследването на съхранените танцови образци се констатира, че в тях могат да се открият следи от три различни исторически пласта: езически (хронологически най-старият), религиозно-мюсюлмански (възникнал след приемането и утвърждаването на Исляма), съвременен (със светски и развлекателен характер).

4) В резултат на историческите промени настъпва разрушаване на полово-възрастовата диференциация в обредните танци. Намалява значително делът на мъжките и женски танци и се увеличава този на смесените. Появяват се танци, в които мъжете и жените се захващат за ръце. Нараства броя на соловите танци.

5) Част от старинните сватбени турски танци и игри имат свои съответствия сред други народи, което поставя редица въпроси, свързани с генезиса и взаимовлиянията. Наблюдава се засилено влияние на танците от българската сватба (българските народни хора), от Република Турция (танци на фолклорна основа) и от Европа (блус, валс, танго и др.).

6) Българските читалища са институция, която съхранява, развива, популяризира, възпитава поколенията към уважение на традиционната народна култура. В читалищата на изследваните 15 селища от района на Южното Лудогорие преобладава делът на танцовите и песенни формации.

7) Събраният танцов материал, свързан със турската сунитска сватба съдържа образци, които носят богата семантична натовареност и притежават своеобразен път на развитие. В много от тях обредното и развлекателното си кореспондират. Това дава възможност за богата сценична интерпретация, съобразно потребностите на съвременната публика.

8) Включването на турската сунитска сватба от с. Веселина в кандидатурата на световния културен проект на ЮНЕСКО „Живи човешки съкровища” е опит да се съхрани многообразието и локалните специфики, които са част от фолклорното богатство на страната ни.

Практическите резултати от изследването са представени под формата на научни доклади и съобщения на национални и

международни семинарии и конференции. Авторските тези са отразени в 7 публикации в научни сборници.

VI. ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Разработката на дисертационния труд предлага формулирането на следните приноси:

Научно-приложни:

1) За първи път в обхвата на научно изследване попада турската сватба от Южното Лудогорие в контекста на фолклористиката, етнологията, хореографията, което придава интердисциплинарен характер на труда. Допълва научното знание и е основа за нови изследвания.

2) Изследва се обстойно танцът в обредния комплекс турска сватба в два основни цикъла – танцът в предсватбената обредност и танцът по време на сватба, в традиционна и съвременна среда на функциониране.

Приложни:

3) Предлагат се описания на автентични танцови образци от турския сватбен фолклор, подходящ базов материал за сценична интерпретация.

4) Във връзка с разглежданата проблематика конкретизирана върху турската-сунитска сватба от Южното Лудогорие, в труда се извежда становището, че сватбата от село Веселена е прототип съхранил характеристиките на обредния комплекс и се предлага включването му в световния културен проект на ЮНЕСКО „Живи човешки съкровища”, което е опит да се съхрани многообразието и локалните специфики, които са част от фолклорното богатство на страната ни.

V. ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. **Реджеб, А.** Песните и танците в сватбените обичаи и обреди на турското население от село Веселина от средата на XX век до наши дни. Известия на регионален исторически музей Разград, т.2, Разград, 2017.

2. **Реджеб, А.** Обредни песни и танци при къносване на булката в турската сватба от Лудогорието. Сборник статии от културен семинар „Непознатите”, АМТII – Пловдив, 2017.

3. **Реджеб, А.** Читалищата днес – основен център за обучението по танцов фолклор в малките селища на България (По примера на община Лозница). Сборник "Проблеми и перспективи развития хореографического искусства", Украйна, 2017.

4. **Реджеб, А.** Обредните песни от турския сватбен фолклор от Лудогорието в извънучилищните форми на обучение. Велико Търново, 2017 (под печат).

5. **Реджеб, А.** Традиционни обредни вещи от турската сватба в Южното Лудогорие. Известия на регионален исторически музей Разград, 2018 (под печат).

6. **Реджеб, А.** Етноложки проучвания за турското население на България от Лудогорието. Бюлетин с научни доклади. Фондация Арете. Фол, Университет по библиотекознание и информационни технологии, Институт по балканистика с център по тракология към БАН, София, 2018 (под печат).

7. **Реджеб, А.** Традиции в обредния цикъл на турската сватба в някои Разградски села от Южното Лудогорие. Сборник статии от културен семинар „Непознатите“ 2018, АМТII – Пловдив, 2018 (под печат).

ПУБЛИКАЦИИ, НЕСВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. **Реджеб, А., Петрова, С.** Нишан давам дююн чакам. Сп. „Юмит”, бр. 56, София, 2002.

2. **Петрова, С., Реджеб, А.** Тютюнопушенето, алкохолът и децата. Сп. „Юмит”, бр. 61, София, 2003.

4. **Реджеб, А.** Телевизията влияе отрицателно върху психиката на децата. Сп. Юмит, бр. 61, София, 2003.

5. **Реджеб, А.** Говорете на детето си за Бога. Сп. „Юмит”, бр. 63, София, 2003.

6. **Реджеб, А.** Диалогът между семейството и училището. сп. „Юмит”, бр. 67, София, 2003.

7. **Реджеб, А.** Сватбените обичаи на турците от с. Веселина. Сборник исторически материали към РИМ Разград, Разград, 2003.

8. **Реджеб, А.** Различни, но заедно. Сп. „Юмит”, бр. 76, София, 2004.

10. **Реджеб, А.** Как да предизвикаме у децата си желание да ни помагат. сп. „Юмит”, бр. 71, София, 2004.

11. **Реджеб, А.** Текето Демир Баба – храм без минаре и камбанария. Регионален бюлетин за различията, които ни правят нация, бр. 5, Разград, 2004.

ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ

Декларирам, че настоящият дисертационен труд е изцяло авторски продукт и в неговото разработване не са ползвани в нарушение на авторските им права чужди публикации и разработки.

.....
(Айше Реджеб)